

ÚJ TILTAKOZÁSI ÉS SZERVEZETI FORMÁK A RADIKÁLIS JOBBOLDALI MOZGALMI ESZKÖZTÁRBAN

Mikecz Dániel

(Mikecz Dániel, tudományos segédmunkatárs MTA TK Politikatudományi Intézet)

ÖSSZEFOGLALÓ

A 2000-es évek közepén megkezdődő radikális jobboldali tiltakozások során az alapkonfliktusok mellett a köztéri, közrendi konfliktusok kerültek a figyelembe középpontjába. Ennek oka egyrészt az tiltakozások és azok kezelésének addig nem tapasztalt erőszakossága. Másrészt a hatóságok adminisztratív eszközökkel is próbálták megakadályozni a tiltakozó rendezvények megtartását és a legalitás–illegális határát átlépő, tiltakozó szervezetek működését. A radikális jobboldali szervezetek ezzel olyan tiltakozási, illetve szervezeti formákat vetettek be, amelyekkel szemben a hatóságok tehetetlennek bizonyultak. Ezek a formák a spontán tiltakozás, a tiltakozó tábor és a be nem jegyzett mozgalmi szervezetek. A tanulmányban emellett érvelek, hogy a közrendvédelmi partnerség felbomlása mellett ezt az infokommunikációs technikák alkalmazása tette lehetővé.

Kulcsszavak: társadalmi mozgalmak ■ politikai tiltakozás ■ radikális jobboldal ■ infokommunikációs alkalmazások ■ tiltakozási formák ■ közrendvédelem

A 2000-es évek közepén megkezdődő radikális jobboldali tiltakozások során az alapkonfliktusok mellett a köztéri, közrendi konfliktusok kerültek a figyelem középpontjába. Ennek oka egyrészt a tiltakozások és azok kezelésének addig nem tapasztalt erőszakossága. Másrészt a hatóságok adminisztratív eszközökkel is próbálták megakadályozni a tiltakozó rendezvények megtartását és a legalitás–illegális határát átlépő, tiltakozó szervezetek működését. A radikális jobboldali szervezetek ezzel olyan tiltakozási, illetve szervezeti formákat vetettek be, amelyekkel szemben a hatóságok tehetetlennek bizonyultak. Ezek a formák a spontán tiltakozás, a tiltakozó tábor és a be nem jegyzett mozgalmi szervezetek. A tanulmányban emellett érvelek, hogy a közrendvédelmi partnerség felbomlása mellett ezt az infokommunikációs technikák alkalmazása tette lehetővé.

A tanulmány első felében áttekintem az elméleti keretként szolgáló irodalmat a tüntetések rendőri kezeléséről, illetve az új kommunikációs eszközök, technológiák és a társadalmi mozgalmak kapcsolatát. Ezek után bemutatom részletesen azokat az eseteket, amikor a tiltakozók az egyes innovatív tiltakozási,

szervezeti formákat alkalmazták, majd a tanulmány a következtetések bemutatásával zárom.

A TŰNTETÉSEK HATÓSÁGI KEZELÉSE

A kollektív részvételen alapuló tiltakozó akciók nem számítanak szokványos politikai részvételi formának, még ha a demokratikus politikai rendszerekben a társadalmi mozgalmak és a politikai tiltakozás bevett, legitim érdekérvényesítési eszközzé váltak, és hozzájárulnak ezzel a politikai rendszer rezszonivitásához, a társadalmi innovációs potenciál fenntartásához (Neidhart–Rucht, 1993). A kollektív direkt akció mindig magában hordozza a konfliktus potenciálját, ráadásul időről időre a stabil demokratikus rendszerekben is jelentkehetnek az adott politikai konszenzust és ezzel a békés, elfogadott gyülekezési normákat megkérdőjelező kihívók. A tiltakozó politika (contentious politics) történeti kialakulása eredményeként a városi tér lett a tiltakozások legfőbb tere. A parlament szerepének megerősödésével a hatalom helyi reprezentánsai helyett a hatalmi központhoz címezték követeléseiket az új társadalmi osztályok képviselői (Tilly, 2004: 27). A hatalmi központok helyszínei a 18–19. század óta a nagyvárosokban, a fővárosokban találhatóak. A városi tér ugyanakkor az ellenérdekelt csoportokkal való összetűzés, illetve a közintézmények működésének megzavarása révén konfliktusok forrásává válhat (Szabó, 1999: 156.). A konfliktus ráadásul egyes akcióformák esetében azok hatásmechanizmusához tartozik. Erőszakos cselekmények révén közvetlenül lehetséges nyomást gyakorolni a tiltakozás címzettjeire. A tárgyakkal szembeni erőszak az anyag veszteségek révén, a személyek ellen irányuló erőszak a testi épség és az élet fenyegetettsége révén. Mindazonáltal az erőszakot alkalmazó csoportnak számolnia kell a hatóságok, ellenérdekelt csoportok reakciójával és a közvélemény negatív megítélésével (della Porta–Diani, 2006: 173–174.).

A köztéri tiltakozás konfliktusos jellege tehát megköveteli annak hatósági kezelését még a demokratikus, a gyülekezési jogot biztosító országokban is. Természetesen a tüntetések hatósági kezelésének nem csupán a közbiztonság garanciája lehet a célja, de a tüntetők repressziója, elszigetelése is. A társadalmi mozgalmak mobilizációs lehetőségeit leíró politikai lehetőségstruktúra (political opportunity structure) elmélete is alapvetően a tüntetések hatósági kezelése alapján csoportosítja a politikai rendszereket. A politikai lehetőségstruktúra koncepciója Peter Eisingerhez kötődik, aki egy 1973-as tanulmányában mutatta ki, hogy a politikai tiltakozások a félig nyitott, félig zárt rendszerekben legvalószínűbbek, hiszen a teljesen nyitott rendszerekben rendelkezésre állnak az intézményesített érdekérvényesítési eszközök, teljesen zárt rendszerekben viszont túl magas a hatósági represszió esélye, a résztvevők számára tehát túl magasak lennének a tiltakozások egyéni költségei. Bár a til-

takozások létrejöttét vizsgáló későbbi kutatások (McAdam, 1982; Kriesi és mtsia., 1997; Tarrow 2011) a politikai lehetőségstruktúra számos egyéb elemét azonosították, az olyan intézményesített tényezők, mint a gyülekezési jog szabályozása erősen meghatározzák a társadalmi mozgalmak számára a külsődleges politikai lehetőségek struktúráját.

Donatella della Porta olasz mozgalomkutató is a politikai lehetőségstruktúra, mint magyarázó erő felől indul ki, amikor a tüntetések rendőri kezelését vizsgálja a nyugat-európai államokban. A lehetőségstruktúrán belül della Porta elkülöníti az intézményes kereteket, mint a rendőrség szervezeti felépítése, a bíróságok fellebbviteli rendszere és az alapvető alkotmányjogi normák (della Porta–Reiter 1998: 9.). Az intézményes keretek mellett a flexibilisen változó politikai keretfeltételek is megszabják a tiltakozások rendőri kezelését. Az ilyen tényezőkhez tartoznak a különböző hatalmi relációk, az elitek szövetségi rendszere, a kormány és más politikai szereplők (szakszervezetek, pártok, civil szervezetek) tevékenysége. Az egyes szereplők szövetséget köthetnek, amelyek célja lehet a gyülekezési jog kiterjesztése (polgárjogi koalíció) vagy annak korlátozása (jogrendi, Law and Order koalíció).

Szabó Máté a tiltakozásokkal kapcsolatban a konfliktus három szintjét különbözteti meg (1999a: 157–158.). Az alapkonfliktus maga az a társadalmi, politikai probléma, aminek mentén szerveződik a tiltakozás. Az alapkonfliktus mögött valamilyen társadalmi, politikai változás elérése vagy annak megakadályozása rejtőzik. Az alapkonfliktusnak a címzettje nem maga a rendőrség, hanem a politikai döntéshozók vagy ellenérdekelte társadalmi csoportok. A kollektív tiltakozó akciókban rejlő konfliktuspotenciál miatt azonban a rendőrség kezeli a tiltakozásokat, ami a gyökere a második szintnek, a köztéri, közrendi konfliktusnak. A rendőrség és a tiltakozás szervezői közösen felelnek a tiltakozás békés jellegének fenntartásáért, amit azonban a fentebb bemutatott konfliktuspotenciál következtében gyakran nem lehetséges. Ilyenkor a rendőrség adminisztratív és kényszerítő eszközöket vethet be. Ezekre a tiltakozók erőszakosan reagálhatnak, ami egy erősebb hatósági fellépéshez és végül az erőszak eszkalációjához vezethet. A köztéri, közrendi konfliktusok, a rendőrségi beavatkozás arányosságáról és indokoltságáról szóló viták, a gyülekezési jog korlátozása aztán maga is járulékos konfliktussá, végül pedig alapkonfliktussá válhat. A harmadik szint az alapkonfliktus és a köztéri, közrendi konfliktus közvetítése a médiában. Az alapkonfliktusról és a konfliktusról szóló viták a médiában folynak, és – saját tapasztalat híján – a közvélemény jelentős része a híradásokból értesül a tiltakozás kezeléséről és gyakran azon keresztül a konkrét tárgyról, azaz az alapkonfliktusról. A hírszerkesztési gyakorlatok miatt ugyanis a látványosabb vagy erőszakos tüntetésekről készülnek beszámolók. Az új kommunikációs eszközök és a közösségi alkalmazások hatására azonban csökken a média kapuőr szerepe, a mozgalmároknak lehetőségük adódik a közvélemény közvetlen elérésére.

ÚJ MÉDIA ÉS TÁRSADALMI MOZGALMAK

A társadalmi mozgalmak kutatásában a '90-es évektől nőtt meg az érdeklődés az új média mozgalmi mobilizációra tett hatása iránt. Az amerikai egyetemeken már a '80-as években használták a számítógépes hálózatokat az apartheid rendszerrel szembeni tüntetések szervezésére (Altbach, Cohen, 1990: 41.). Egyszerű kommunikációs csatornából azonban a globalizációkritikus mozgalom megjelenésével vált a mobilizáció jellegét és a szervezeti struktúráját, a politikai lehetőségeket meghatározó tényezővé. A globalizációkritikus mozgalom az internet segítségével egy alternatív nyilvánosságot teremthetett meg magának, így kikerülhetette a profitorientált fősodró médiát, közvetlenül érthette el potenciális támogatóit (Castells, 2010: 157.). A globális mozgalom kommunikációs gerincét adó Indymedia, azaz Independent Media Center is a híres WTO-ellenes seattle-i csata után jött létre. Az új mozgalmi média egyszerre kínált példát az infokommunikációs eszközök használatának decentralizált modelljére, és teremtette meg az aktivista újságíró szerepét (Atton, 2003). Az internet új politikai lehetőségeket teremtett ezeknek a mozgalmaknak, ami elsősorban a nem hierarchikus, hálózatos, fluid jellegének volt köszönhető (Van Aelst-Walgrave, 2004: 105.).

Az internet, vagy bővebben az új média, azaz a mobiltelefonos és számítógépes hálózatok és a társadalmi mozgalmi mobilizáció összefüggése a részvétel bővülése, a tiltakozások diffúziója, a tiltakozási formák bővülése és a tiltakozási aktivitás, valamint a szervezeti struktúrák kapcsán merül fel. A részvétel bővülése az új infokommunikációs csatornák segítségével elsősorban a részvételi költségek csökkenése, a kollektív identitás, valamint a csoport megteremtése révén történhet meg (Garret, 2006: 204.). Az új kommunikációs eszközök segítségével hatékonyabban, gyorsabban terjedhet egy tüntetés híre is, ami segíthet a tiltakozás diffúziójában, új formák átvételében, bár ez a fajta indirekt diffúzió azonban nem csak a kommunikációs csatornák, de a kulturális közelség függvénye is (della Porta–Kriesi, 1999: 6.). A diffúzió azonban nem csak horizontálisan, de vertikálisan is megvalósul. Lokális szervezetek az internet segítségével tudnak egymásra találni és globális szinten is mozgósítani, tiltakozásaikat koordinálni, hangot adni sérelmeiknek, ahogy tette ezt a neoliberalis globalizáció ellen tiltakozó, transznacionális „mozgalmak mozgalma” (Tarrow–della Porta, 2005: 240.). A transznacionális mozgalmak jellemzője, hogy az egyén több mozgalmi üggyhöz is elkötelezheti magát. A közös, globális értelmezési keret ugyanis lehetővé teszi, hogy az interneten szervezett, alacsony belépési küszöbű, rövid életű akciók egymáshoz kapcsolódjanak, lehetővé téve így a többszörös elköteleződést (Mikecz, 2007: 80.). A mozgalmi szervezetek alkalmazkodtak az online mobilizációs által kínált lehetőségekhez. Az internetes kommunikáció révén lerövidült a reakcióidő, gyorsabbá vált

a mobilizáció, a támogatók aktiválása, új szimpatizánsok bevonása (Ayres, 1999: 137–139).

Az új kommunikációs csatornák a tiltakozási formák tekintetében megkönnyítik az offline formák diffúzióját, de új, online formák megjelenését is elősegíti. Megkülönböztethető az egyik dimenzióban az internet által támogatott és az internet alapú tiltakozási forma, valamint egy másik dimenzióban az alacsony, illetve magas költséggel, egyéni befektetéssel járó forma (Van Laer–Van Aelst, 2010: 3–6.). Az internet által támogatott, alacsony költségekkel járó formák közé tartozik a pénzadományozás, az etikus vásárlás, továbbá az interneten is meghirdetett legális demonstrációkon való részvétel. Az alapvetően offline, de magas költségű típusba tartoznak a transznacionális demonstrációk és az ülösztájkok, foglalások és illegális akciók. Az alacsony egyéni befektetést igénylő, de teljes egészében online forma az internetes petíció, az e-mail bomba és a virtuális ülösztájk, azaz egy honlap tömeges, egyidejű lekérdezése. Az utóbbi kettő ugyanazon a hatásmechanizmuson, a tiltakozás címzettjének koordinált netes leterhelésén alapszik. Magas költségű, online tiltakozási típus az online alternatív média (pl. Indymedia), a tiltakozó honlapok, a culture jamming és a hacktivism. A culture jamming esetében elsősorban nagyvállalatok reklámjainak, a hozzájuk kötődő képi elemek kritikai újraértelmezéséről szól, míg a hacktivism gyakran illegális tevékenység, aminek célja honlapok feltörése, vírusok és kártékony szoftverek elhelyezése szervereken, tiltakozási célból (Van Laer–Van Aelst, 2010: 7–14.).

Az új kommunikációs eszközök megfelelnek a társadalmi mozgalmak lazább, hálózatos szervezeti struktúrájának, ugyanakkor segítenek kapcsolatot teremteni régebbi mozgalmi szervezetek között, illetve támogatják a hálózatos struktúrák kialakítását (Garret, 2006: 210–211.). Az internet segítségével egyszerűbbé válik a kommunikáció a támogatókkal, tagokkal, könnyebbé válik egy-egy szervezet számára a toborzás. Az olcsó, gyors kommunikáció elősegíti a vitát, a deliberációt egy szervezeten belül, továbbá növeli a szervezet transzparenciáját (Mosca–della Porta, 2009: 213–214.).

A mozgalmi szervezetek kapcsán meg kell említeni a tiltakozó táborokat (protest camps) is. A tiltakozó tábor egy földrajzi helyszín hosszabb-rövidebb időre való állandósult elfoglalása, egyszerre tiltakozási, szervezeti és döntéshozatali forma. A tiltakozó tábor egy olyan hely, ahol a tiltakozás éppen történik, vagy ahová a tiltakozó akciót tervezik. Másrészt ezekben a táborokban válnak aktívvá a tiltakozók, helyszínt biztosít a tiltakozás tervezésének, a politikai cselekvéshez szükséges tudás és készségek elsajátításának terepe (Feingenbaum és mtsai., 2013: 51–52.). A társadalmi mozgalmak a médiával való kapcsolatba lépésük során a távolmaradás, a támadás, az adaptáció és az alternatív média megteremtésének stratégiai között választhatnak (Rucht, 2004: 31–32.). A tiltakozó táborok olyan ökoszisztémák, amelyek lehetőséget adnak az alternatív, mozgalmi média megjelenésére (Feingenbaum és mtsai., 2013:

90–91.). A tiltakozó tábor jellegéből és az alternatív média beágyazottságából adódóan a tudósítók, dokumentálók nem lehetnek az események passzív szemlélői, hanem maguk is a tiltakozó esemény résztvevői. Az audiovizuális dokumentálást lehetővé tevő eszközök árának relatív csökkenése, valamint az adatátvitel egyszerűsödése is támogatta ennek az aktivista riporter szerepnek az elterjedését. Ilyen alternatív mozgalmi média a seattle-i csata során létrehozott, már említett Indymedia, a Tahrir tér médiasátra és az Occupy Wall Street-mozgalom tiltakozó táborának online, élő közvetítése a Zucotti park eseményeiről (Feingenbaum és mtsai., 2013: 102–111.).

1. táblázat. Az új kommunikációs eszközök hatása a társadalmi mozgalmakra

szervezet	hálózatos struktúra erősítése	tiltakozó tábor	
diffúzió	globális mozgalom kialakulása (vertikális)	tiltakozási témák, tapasztalatok gyorsabb átvétele (horizontális)	
kommunikáció	online alternatív média megjelenése	aktivista újságíró szerep feltűnése	közösségi híradások beemelése a fősodró médiába
tiltakozási forma	internet által támogatott	internet alapú	
mobilitáció	egyszerűbb, gyorsabb rekrutáció	szimpatizánsok gyorsabb elérése, mozgósítás	

A tiltakozó táborok gyakran az érintett helyszín fizikai átalakításának (építkezés, természetes környezet hasznosítása) megakadályozás, illetve szimbolikus terek elfoglalása érdekében jönnek létre. Mivel maga a tábor a tiltakozási forma, a tiltakozás címzettjének, és egyes esetekben a hatóságoknak is elemi érdekük a tábor felszámolása. Ezért különösen fontos az aktivisták állandó ébersége, felkészültsége. A hazai Zengő-mozgalom esetében az internetes és mobiltelefonos kommunikáción alapult az a riadólánc, aminek segítségével azt kívánták megakadályozni, hogy a Zengő csúcsára építendő radar kivitelezői hirtelen kezdjék meg a fakivágást és az útszélesítést a Mecsekben. A riadólánc a helyi és a budapesti aktivisták kommunikációs csatornája volt, annak megszervezése pedig a Zengő-mozgalom levelezőlistáján folyt (Mikecz, 2007: 78.). Az Egyesült Királyságban az útfejlesztési beruházások ellen tüntetők az ún. telefon-fa (phone tree) rendszerét használták a riadóztatásra. Az aktivisták felelősek voltak azért, hogy az előre meghatározott sorrendben riasszák egymást telefonon. A telefon-fát aztán lecserélték hatékonyabb eszközre a tiltakozó táborokban. Elterjedt a mobiltelefon, az sms, a levelezőlisták, majd a közösségi

média (Twitter, Facebook) használata (Feingenbaum és mtsai., 2013: 48-49). Tiltakozó táborok korábban is léteztek, de azok felértékelődése az utóbbi években éppen a közösségi médiának köszönhető (Leistert, 2013: 44.). A közösségi média, különösen pedig a hashtagek révén nagyobb nyilvánosságot biztosító Twitterrel a külső kommunikáció, tehát az alternatív mozgalmi média és a gyors mozgósítást lehetővé tevő belső kommunikáció, azaz a riadóláncok közötti határ is elmosódott. Átláthatóbbá, személyesebbé teszik a tiltakozásokat, tovább az Arab tavasz óta a közösségi médiához politikai konnotációk (emancipáció, demokrácia) is kapcsolódtak. Ezek a nyugati közvélemény szemében támogató értékek, ráadásul a közösségi média tulajdonosi szerkezete is lehetővé teszi annak beemelését a nyugati fősodró médiába.

ÁTALAKULÓ TILTAKOZÁSI KULTÚRA MAGYARORSZÁGON

A '90-es évekhez képest az ezredforduló után sokkal gyakrabban került sor nem bejelentett, gyakran erőszakos tiltakozó akciókra. Az évezred elején jelent meg az ökológiai mozgalom – és elsősorban a Greenpeace – eszköztárában a nagy figyelmet kiváltó performansz-szerű illegális akcióforma, amely műfaj nem is kívánt meg nagyszámú aktivistát, így tökéletesen megfelelt az inkább advocacy-group jellegű csoportoknak.

A 2000-es években mégis a radikális jobboldal utcai jelenléte során értelmeződött át a magyar tiltakozási kultúra. Az első ilyen tiltakozó események egyike az „Erzsébet hídi csata” néven híresült el, amikor a 2002-es választások eredményét vitató radikális jobboldali aktivisták az Erzsébet híd önhatalmú lezárásával kívántak nyomatékot adni azon követelésüknek, hogy az Országos Választási Bizottság számolja újra a leadott szavazatokat. A választási csalásról szóló pletyka alapja a szocialisták „knock-and-drag” típusú kampánya, amelyben a helyi aktivistái révén „rángatta” sikeresen az urnák elé szimpatizánsait a választás estéjén a szocialista párt. A 2002-es tiltakozási hullám oka másfelől Medgyessy Péter D-209-es ügye volt, valamint a Fidesz két választások közötti látványos utcai mozgósítása, a polgári körök életre hívása is segítette a radikális jobboldal utcai mobilizációját. Négy évvel később a 2002-es eseményeket is felülmúló, a rendszerváltás utáni magyar tiltakozási kultúrát felülíró, szokatlanul erőszakos tiltakozási hullámot váltott ki az őszödi beszéd nyilvánosságra hozatala (Szabó, 2007: 169–171.). A radikális jobboldal a 2000-es években nem csupán nemzeti ünnepek, vagy a történelmi sorsfordulók emléknapjain mozgósít, hanem gyorsan reagál olyan napi politikai eseményekre, mint amilyen a Kempinski Hotelben megtartott román állami ünnep volt, a tiltakozó esemény helyszíne pedig nem a városnak kiemelt, történelmi jelentőséggel bíró köztere, hanem akár a miniszterelnök háza.

A forró ős során nem csupán az addig szokatlan erőszakos tiltakozó akciók jelentek meg Budapest közterületein, de példa nélküli volt az a fesztivál jellegű öltő permanens tiltakozás, avagy tiltakozó tábor (protest camp) is, amely a Kossuth téren folyt. A Kossuth tér elfoglalása mindkét fél számára ki-tüntetett jelentőséggel bírt: a tüntetők a 2006-os események kezdete óta „Kossuth tériekként” aposztrofálták magukat, a téren folyó események mélyen be-vésődtek a radikális jobb kollektív emlékezetébe, önmeghatározásuk közpon-ti elemévé vált a térrel való azonosulás, amely a legfőbb politikai hatalmat jelképező Országház szomszédságában egy alternatív politikai otthon hely-színévé vált. A tiltakozások címzettjei számára a tiltakozók folyamatos jelen-léte, az '56-os forradalom évfordulójához közeledve pedig a tér esztétikai, rep-rezentációra alkalmatlan állapota volt aggasztó. Tanácstalannak tűntek a ha-tóságok a 2006-os tüntetési hullám után, a Jobbik által 2007-ben életre hívott Magyar Gárdával is. Az egyesület és a hozzá kapcsolódó mozgalom feloszlá-sának bírósági határozata sem tudta megakadályozni, hogy a Magyar Gárdá-hoz köthető nem bejegyzett szervezetek, csoportok folytathassák tevékenységüket.

A tiltakozók stratégiájának változására a rendőrség egy ideig nem tudott adekvát választ adni, nem volt birtokában annak a tudásnak és eszközöknek sem, amelyek szükségesek lettek volna. Magyarországon a politikai átmenet alapjaiban véve békésen ment végbe. Az 1956-os forradalom leverését köve-tően a pártállami vezetők nem elsősorban a tiltakozások kezelésére, hanem az ellenzék demobilizációjára koncentráltak. A forradalom utáni állami erőszak, a hatósági ellenőrzés „társadalmasítása” (Munkásőrség, KISZ), a kádári konzolidáció nyomán a '70-es évekig nem is került sor nagyobb tömegtüntetésre. A '70-es, '80-as évek alternatív március 15-i tüntetési is egy szűkebb kört mozgattak meg, a lengyel válság során szigorodó 1983-as karhatalmi szabá-lyozás sem érintette a demokratizálódás folyamatát (Szabó, 1999b: 137–149).

A tiltakozások kezelésével kapcsolatos hagyomány ugyanakkor nem az egyetlen tényező, ami befolyásolja a tüntetések rendőri kezelését. A tiltakozá-sok rendőri kezelése első szinten a rendőrség szervezeti struktúrájának, a po-litikai hatalmi állapotoknak, a közvéleménynek, a rendőrség hivatali kultúrá-jának és a tüntetőkkel való interakciónak függvénye. Második szinten függ a rendőri tudástól, azaz ahogy a rendőrség a külső valóságot érzékeli, ami meg-szabja a rendőrségi fellépést, a tiltakozás kezelését is (della Porta–Reiter, 1998: 2.). A rendőrség erőszakos tüntetésekkel kapcsolatos tapasztalatlansága, a po-litikai osztály felől érkező szögesen különböző ítéletek a rendőrségi fellépéssel kapcsolatban, a közvélemény megosztottsága, az intézkedő rendőrök kezdeti kiszolgáltatottsága tehát mind szerepet játszottak abban, ahogyan a 2006. őszi események során a rendőrség különös brutalitással kezelte a tiltakozó esemé-nyeket.

A tiltakozások hatósági kezelésének nehézségei nem csupán abból adódtak, hogy azok erőszakosabbak voltak a korábban megszokottaknál. Olyan formák jelentek meg, amelyek magukban nehezítették meg a közrend fenntartását, a tiltakozások kezelését. Ezek a spontán tüntetések elterjedése, a tiltakozó tábor, mint demonstratív cselekvési forma, valamint a bejegyzett szervezettel nem rendelkező csoportok megjelenése. Ezek a gyakorlatok léteztek korábban is, azonban az erőszakosabb radikális jobboldali tiltakozások során dőlt meg a közrendvédelmi partnerség (Szabó, 2004: 21.). Nem létezett a hatóság és a tiltakozók között partneri viszony, a tiltakozások előre nem kalkulálható tényezőkké váltak. A tiltakozók olyan eszközöket kezdtek el használni, amikkel előnyre tehettek szert a hatóságokkal szemben. Ezeknek az új eszközöknek, az akciórepertoár innovációinak az alkalmazását az új kommunikációs technológiák tették lehetővé. A mobiltelefon, e-mail, internet és a közösségi alkalmazások révén olcsóbb, gyorsabb lett a kommunikáció, ráadásul lehetőséget biztosítanak a több szinten való bekapcsolódásra is. Másfelől a hatóságok is megpróbálták adminisztratív és operatív eszközökkel elejét venni, ellehetetleníteni és több esetben elnyomni a tiltakozásokat.

INNOVATÍV TILTAKOZÁSI, ILLETVE SZERVEZETI FORMÁK A RADIKÁLIS JOBBOLDALI REPERTOÁRBAN

Az alábbiakban áttekintem azt a három esetet – a Kossuth téri permanens tiltakozást 2006 és 2010 között, a Magyar Gárda és annak utódszervezetei betiltatását, valamint a Medgyessy és Nastase találkozója kapcsán szerveződött spontán tiltakozást – amelyek véleményem szerint új tiltakozási illetve, szervezeti forma volt a radikális mozgalom eszköztárában. Ezen formák esetében az innovációt az új kommunikációs technológiák használata hordozza.

Tiltakozó tábor: permanens tiltakozás a Kossuth téren

A Kossuth tér elfoglalása Gyurcsány Ferenc miniszterelnök elhíresült balatonöszödi beszédének 2006. szeptember 17-i nyilvánosságra hozatala után kezdődött el. A Kossuth téren még aznap elkezdtek csoportosulni kormányellenes tüntetők, akikhez másnap több ezren csatlakoztak. A tömeg innen indult meg a Szabadság térre, az MTV székházához, a tiltakozók petíciójának beolvasását követelve. Mivel erre nem került sor, többen elkezdtek kövekkel dobálni az épületet, autókat gyújtottak fel és végül a rendőrségi jelenlét ellenére behatoltak az épületbe.¹ Szeptember 19-én az önkormányzati választási kampány részeként jelentik be a BRFK-n a Kossuth téri tüntetést,² ebben az esetben az így nem a gyülekezési törvény, hanem a választási eljárásról szóló törvény hatálya alá esett. Ezt Takács András a Magyar Nemzeti Bizottság 2006 nevű szervezet nevében tette meg. Az MNB 2006 a Kossuth téri permanens

tiltakozás központi szervezete maradt mindvégig. Az estére 10 ezer főre duzzadó demonstráló tömeg végül áttörte a külső kordongyűrűt. A téren folyamatosan beszédeket tartottak, valamint kihangosították a televíziók, rádiók tudósításait. Elkezdett kialakulni tehát már az első napokban a Kossuth téri tiltakozó tábor infrastruktúrája. A budapesti eseményekkel párhuzamosan Szekszárdon is tüntetés kezdődött, a Kossuth tériek példáját követve.³

A Kossuth téren szeptember 24-re, azaz az őszi beszéd nyilvánosságra hozatala után egy héttel, már kialakult egy sajátos, a tiltakozó táborokra jellemző infrastruktúra és eljárási rend.⁴ A Magyar Nemzeti Bizottság 2006 határozatban szabta meg a téren már korábban megjelent árusok árait, így egy perecért legfeljebb 200, egy üveg vízáért 300 forintot lehetett kérni. Az ittas és erőszakos embereket önkéntes nemzetőrök vezették ki a térről, hogy elkerüljék a rendbontást és a rendőri beavatkozást. A Kossuth tériek színpadán a beszédek mellett zenészek, versmondók is felléptek, később pedig istentisztelet is folyt a helyszínen. A színpad amolyan Hyde-park jelleggel működött: a szervezők engedélyével bárkinek lehetősége adódott, hogy a színpadról intézze mondanivalóját a tömegnek. A tiltakozók a gazdák sátraival ingyen kaphattak hagymát, zsíroskenyeret és ásványvizet. A téren állandósult a tiltakozók jelenléte: a szeptember 24-én tartott, 10-12 ezres tüntetés résztvevői közül többen a téren felállított sátraikban aludtak.

A Kossuth téri tüntetés az önkormányzati választások alatt is folytatódott, a kampánycsend idejére azonban az "átalakult kulturális rendezvényre".⁵ Az önkormányzati választások napján (2006. október 1.) új lendületet kapott a tiltakozás, mintegy 10 ezre gyűltek össze a kormány lemondását követelve a téren,⁶ valamint a Fidesz nagygyűlése alatt is jelentős tömeg (20 ezer fő) gyűlt össze a téren, azonban a pártrendezvény időszakára szilenciumot hirdettek a kossuth-tériek.⁷ Az október 23-i állami ünnepségek közeledtével egyre erősödött a kormányzati szándék a tér kiürítésére. A rendőrség tárgyalásba kezdett a tüntetők képviselőivel. A felek végül nem tudtak megegyezni a téren maradó tüntetők számáról és a sátrak elbontásáról. A rendőrség teljesen elbontotta volna a téren lévő sátrakat és 100 főben maximalizálta volna a téren maradók számát, a tüntetők azonban nem akartak 500 fő alá engedni.⁸ Az ünnepi előkészületek alatt paravánokkal takarták el a tüntetőket, majd október 23-án hajnalban a területet végül kiürítette a rendőrség.⁹ A Kossuth tériek ezek után a Batthyány örökmécsesnél kaptak helyet november végéig a tüntetésre naponta 17 és 21 óra között.¹⁰ A tüntetők decemberben sem térhettek vissza a Kossuth térre, azt ugyanis műveleti területté nyilvánította a rendőrség.¹¹ Új helyzetet teremtett, amikor a Fidesz országgyűlési és európai parlamenti képviselői lebontották 2007. február 2-án a Kossuth teret övező kordont, amelyet a rendőrség nem sokkal újra felépített. A Kossuth tériek tüntetése majd 2007 tavaszán kezdődött meg újra az Országház előtt és a Vértanúk terén.¹² A Kossuth téri jelenléte a tüntetők majd csak a 2010-es választások második fordú-

lója után szüntették be. Agárdy János a Magyar Nemzeti Bizottság 2006 nevében arra hivatkozott, hogy elérték céljukat, a kormány és a kormányzó MSZP távozását a hatalomból.¹³

A 2007 és 2010 között nem voltak nagyobb tömegeket megmozgató tüntetések, kivételt képez a Bajnai-kormány felállítását kísérő, végül a rendőrökkel való összecsapásba torkolló tiltakozás a Vértanúk terén.¹⁴ Ebben az időszakban jelennek meg azonban a Kossuth tériek honlapjai, internetes és nyomtatott mozgalmi médiájának többsége. Az első mozgalmi honlap a kossuthter.com volt, ami azóta már nem elérhető. Az OSZK archívumának képei szerint a honlap már 2006 szeptemberében, azaz a mozgósítási felívelés alatt elkezdett működni.¹⁵ A kossutherradio.com egy internetes rádió, aminek célja, hogy fenntartsa a 2006 végére lelohadó „forradalmi lendületet”. A harcter.hu, avagy a Kossuth téri Népakarat 2006: HARCTÉR (Honvédő Alkotmányos Rend a Cél és a Tér) a Magyar Nemzeti Bizottság 2006 honlapja, önmeghatározása szerint „a Kossuth téri tüntetők internetes műveleti területe”. Az első bejegyzések 2007 februáriak, tehát a fideszes képviselők önkényes kordonbontása után keletkeztek. Később, 2007 nyarán alapították a nyomtatott és online formában is terjesztett Kossuth tér 2006 újságot. Az újság honlapja, a kter2006.hu azonban már nem elérhető. A kossuthter.net első bejegyzései még később, 2007 szeptemberére datálhatóak. Ezen honlapok többsége fórum jellegű, máshol megjelent cikkeket osztanak meg a felhasználók, továbbá a tiltakozások koordinálásában is segítenek. Különösen fontossá váltak a hosszan tartó tiltakozás fenntartásában a 2006. október utáni időszakban, amikor csökkent a tiltakozási lendület.

A Kossuth téren való gyülekezés szigorítása felmerült a kormány részéről a 2006-os események során, még az október 23-i ünnepségek előtt. A kormány tervei között szerepelt egy időkeret meghatározása, tehát az elképzelések szerint – a mindenkor lakókra való tekintettel – este nyolc után nem lehetett volna zajosan tiltakozni. Felmerült továbbá, hogy a demonstrációt ne a rendőrségen, hanem az önkormányzatnál kelljen bejelenteni, így nem lett volna többé „egyszereplős” a hatósági jelenlét a gyülekezési ügyekben. Szabályozták volna továbbá a spontán demonstrációt és azt az esetet, amikor ugyanazon helyszínen, egy időpontban több rendezvényt jelentenek be, valamint felmerült az is, hogy az Országházat és környékét nemzeti emlékhellyé nyilvánítsák, így ott szigorúbb szabályok lettek volna érvényben.¹⁶ A kormány később ötpárti egyeztetést javasolt a gyülekezési törvény módosításáról. Az elképzelések között szerepelt, hogy az arc eltakarása legyen tiltva békés rendezvényeken, valamint a gyülekezés legfeljebb 4 napig tarthasson, ami ezután meghosszabbítható. A rendezvény bejelentése legfeljebb 30 nappal korábban lehetett volna lehetséges, de a 72 órás bejelentési kötelezettség lerövidülhetett volna, bizonyos esetekben akár 4-6 órára is. A módosítások között szerepelt még, hogy az azonos helyszínre és időpontra bejelentett rendezvények esetén a korábban bejelen-

tést tevő legyen előnyben, valamint hogy a nemzeti ünnepeken az állami rendezvények élvezzenek prioritást a demonstrációkkal szemben.¹⁷ A gyülekezési jogról szóló törvény módosítása kétharmados törvényhozási többséget igényel, a politikai konszenzus, az ötpárti egyetértés hiányában azonban végül nem változott a törvény.

Nem bejegyzett szervezetek: a Magyar Gárda és utódszervezetei

A Magyar Gárda Hagyományőrző és Kulturális Egyesületet 2007. június 18-án vette nyilvántartásba a Fővárosi Bíróság 10 magánszemély kezdeményezésére. Az egyesület célja a magyar kultúra ápolása, a nemzeti hagyományok őrzése, a modern polgári konzervativizmus értékeit valló fiatalok összefogása, nemzettudatuk ápolása és számukra tartalmas szabadidős programok szervezése. Az egyesület ezen céljait vitafórumok, konferenciák szervezésével, tudományos ismeretterjesztéssel, kiadványok megjelentetésével kívánta elérni.¹⁸ A Magyar Gárda Egyesület első elnöke Vona Gábor volt, aki már az alapítás bejelentésekor elmondta, hogy a Magyar Gárda tagjainak fekete egyenruhája lesz „Imre király Árpád-sávós, kilenc oroszlánnal díszített pajzsával”.¹⁹ Az első gárdaavatásra augusztus 25-én került sor a budapesti a Szent György téren. A Várban 56 gárdista tette le esküjét, akiknek az okleveleket Für Lajos, egykori honvédelmi miniszter adta át. A rendezvényen mintegy 3 ezer résztvevő jelent meg, közöttük Wittner Mária is.²⁰ 2007. december 9-én Tatárszentgyörgyön tartott felvonulást és demonstrációt a Magyar Gárda 260 és a nyírségi Nemzeti Őrsereg 50 tagja A vidék közbiztonsága címmel. A kisebbségi ombudsman, Kállai Ernő arra kérte a legfőbb ügyészt, hogy vizsgálja meg, milyen jogi, alkotmányos keretek között működik a Magyar Gárda. A tatárszentgyörgyi felvonulást elítélték az ombudsmanok, a nemzeti kisebbségek képviselői, roma polgárjogi szervezetek.²¹ Ez a rendezvény lett végül az alapja az ügyészségi vizsgálatnak, majd a felosztatás érdekében indított polgári peres eljárásnak.

2008. március 12-én kezdődött meg nagy érdeklődés mellett a Magyar Gárda Egyesület pere. Az ügyészség szerint a Magyar Gárda tevékenysége során visszaél az egyesületi keretekkel, nem hagyományőrző tevékenységet végez, hanem az alapszabályban lefektetett célokkal ellentétesen, a cigány népcsoport szabadságának és jogainak megsértésével működik. Az ügyészség szerint az egyesületbe történő „besorozás” sem egyeztethető össze az önkéntesség elvével.²² Az egyesületet végül 2009. július 2-án oszlatta fel jogerősen a Fővárosi Ítéletábla. Az ítélethez fűzött indoklás szerint a Magyar Gárda felvonulásain megbomlott a közrend és a köznyugalom, valamint sértették mások jogait és szabadságát, mert a helyszínen meglévő konfliktusokat nem enyhítették, hanem továbbszították. A bíróság szerint a felosztatás a Magyar Gárda Hagyományőrző és Kulturális Egyesülettel szorosan együttműködő Magyar Gárda mozgalmat is érintette.²³ A jogerős felosztatás után tiltakozások kezdődtek meg. Július 4-én az Erzsébet téren 216 személyt vett őrizetbe a rend-

őrség, akik a Magyar Gárda egyenruhájában tiltakoztak a felosztatás ellen és a robbanószerral való visszaélés miatt őrizetbe vett Budaházy György szabadon bocsázását követelve. A rendőrség egyenként emelte ki az egymásba kapaszkodó, ülősztrájkoló gárdistákat.²⁴ Július 11-én a Szabadság téren tartott demonstráción közfelkiáltással újjáalakították a Magyar Gárda mozgalmat. A rendezvényen két és fél ezren vettek részt.²⁵ Augusztus 22-én Szentendrén, egy magánterületen tartott gárdista avatót oszlatott fel a rendőrség, ahol mintegy ezren vettek részt a Magyar Gárda egyenruhájában. A rendezvényt előzetesen a rendőrség betiltotta, amit a bíróság is jóváhagyott.²⁶ A Magyar Gárda tehát nem fejezte be tevékenységét az egyesület és vele együtt a mozgalom felosztatását kimondó bírósági határozat után. Ezért született már a Bajnai-kormány alatt a 253/2009. (XI. 18.) Korm. rendelet, amelynek értelmében 50 ezer forintig terjedő bírsággal büntethető „az a személy, aki felosztatott társadalmi szervezet munkájában részt vesz”, valamint az is azonos mértékű pénzbírságban részesül, aki nyilvános rendezvényen a felosztatott szervezet egyenruháját vagy arra emlékeztető formaruhát visel.

Már a felosztatást megelőzően is vált ki csoport a Magyar Gárdából, azt követően pedig több alternatív kezdeményezés született.²⁷ Először a 2008-ban lemondott főkapitány, Dósa István vezetésével alakult meg az Őrző Magyar Gárda Mozgalom, még ugyanebben az évben. A függetlenedés oka az volt, hogy az egykori főkapitány nem értett egyet azzal, hogy a gárda részt vegyen a Jobbik kampányában, de Dósa egyes antiszemita kijelentései is kényelmetlenek voltak a Jobbik vezetésének. A felosztatás után az egykori főkapitány, Kiss Róbert vezetésével kezdte meg a működését az Új Magyar Gárda Mozgalom, ami a nevét később Magyar Nemzeti Gárdára változtatta. A Jobbiktól lassanként eltávolodó csoport később megalapította a Gárda Szövetséget, amelyhez csatlakozott az Őrző Magyar Gárda, mire többen kiváltak és megalapították a Jobbikhoz közelebb álló Új Magyar Gárda mozgalmat. A radikális párt a gárdista csoportok közül a legszorosabban a Szebb Jövőért Polgárőr Egyesülettel működik együtt, amelynek tagjai között több egykori gárdista is található. Az egyesület felosztatását a 2011-ben Gyöngyöspatán és Hajdúhadházán való felvonulás, járőrözés miatt indítványozta a Békés Megyei Főügyészség, amit a bíróság első fokon 2014. március 24-én elutasított.²⁸ Az alternatív kezdeményezések és a szélsőségesebb félkatonai szervezetek közül a legtöbbször – kivételt a Szebb Jövőért Polgárőr Egyesület jelent –, mint a Betyárseregnek, a Kárpát Haza Őrei Mozgalomnak, a Magyar Nemzeti Arcvonalnak és a Szebb Jövőért Magyar Önvédelemnek van tagsága, szervezeti struktúrája, akár honlapja is, de nem minősül bejegyzett szervezetnek, ezért csak a tagokkal szemben tudnak eljárni a hatóságok, az egész szervezettel szemben nem. A hivatalos, bejegyzett szervezetre a tagoknak ugyanis nincsen szüksége. Az internetes jelenlét láthatóvá teszi a szervezetet, alkalmas új tagok toborzására, a radikális csoportokra jellemző képi világ átadására és fenntartására. A jogi

megfoghatatlanság, „láthatatlanság” révén elkerülhetik a hatósági retorziókat, tevékenységük finanszírozása ugyanakkor megoldható legálisan működő szervezetek segítségével.

Spontán tiltakozás: Bukta és társai v. Magyarország

A vizsgált időszakban hatályos, a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvényt annak a törvényhozási folyamatnak részeként fogadta el a Nemzeti Kerekasztal tárgyalások során létrejött megállapodásoknak megfelelően a Népköztársaság utolsó Országgyűlése az első szabad választásokat megelőzően – a törvényes átmenetet biztosítandó – fogadott el.

A törvény értelmében a gyülekezési jog békés összejövetelek, tüntetések és felvonulások formájában gyakorolható, annak hatálya pedig nem terjed ki a választási törvény alá eső – azaz a kampányeseményekre – valamint az egyházi, kulturális és sport, illetve a családi rendezvényekre. A rendezvény szervezőjének csupán bejelentési kötelezettsége van az illetékes rendőrkapitányság felé, legkésőbb három nappal a rendezvényt megelőzően. A hatóság csak abban az esetben tilthatja meg a rendezvény megtartását, ha az a népképviselői szervezetek vagy a bíróságok zavartalan működését zavarná, illetve ha a közlekedés más módon nem biztosítható. Ez utóbbi kitétel megteremti azonban annak a lehetőségét, hogy a rendőrség a közlekedés nagyarányú korlátozására hivatkozva ne engedélyezze egy rendezvény megtartását.

Az új kommunikációs eszközök révén azonban sokkal gyorsabban tudnak reagálni egy-egy eseményre a potencióális tiltakozó csoportok, mozgalmak, valamint gyorsabban is jut el a hír a mozgalomhoz is a sérelmekről. Hamarabb létrejön tehát a tiltakozást indokoltá és lehetővé tevő momentum. Ebben a helyzetben a háromnapos bejelentési idő kivárása ennek a momentumnak az elszalasztásával járna. Ez a helyzet állt elő a Medgyessy és Nastase találkozója ellen a Kempinski szálló előtt tartott tiltakozás során.

A Bukta és társai v. Magyarország ügyben a kérelmezők egy felozlatott tüntetés miatt fordultak az Emberi Jogok Európai Bíróságához. 2002 december 1-én a hivatalos látogatáson Magyarországon tartózkodó román elnök a Kempinski Hotelben kívánta megünnepelni Románia nemzeti ünnepét, amely az 1918-as gyulafehérvári országgyűlés azon döntéséről emlékszik meg, amelynek értelmében Erdélyt Romániához csatolták. A magyar miniszterelnök, Medgyessy Péter egy nappal korábban jelentette be, hogy részt vesz az ünnepségen. A Kempinski Hotel előtt egy spontán tüntetés kezdődött, amelyen mintegy 150 személy vett részt (ÁJOB, 2009: 28.). A szállodánál megjelent a rendőrség is, majd mikor egy robbanásszerű hang hallatszódott, kiszorították a tüntetőket, majd a tömeg felozlott. A rendőrség érvelése szerint a robbanásra emlékeztető hang miatt a helyszínen lévő rendőrök joggal gondolhatták, hogy veszélyben vannak az ünnepségen részt vevők. A tüntetésen résztvevők a fel-

osztatás ellen kifogást emelve fordultak az illetékes Pesti Központi Kerületi Bírósághoz. A bíróság a rendőri intézkedést indokoltnak találta, rámutatott, hogy a felosztatásra a robbantásra emlékeztető hang észlelése után került sor, valamint a bejelentési kötelezettséget a spontán tüntetéseket beleértve mindenfajta tüntetésre alkalmazni kell. Az eljáró bíróság megjegyezte ugyanakkor, hogy a három napos bejelentési határidő nem tartható, ha a tüntetés oka három napot megelőzően nem látható, ennek szabályozása azonban a bíróság szerint a jogalkotó feladata. A kifogást emelők azok után, hogy a Fővárosi Bíróság helyben hagyta a határozatot és a Legfelsőbb Bíróság elutasította a kérelmet, az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordultak (ÁJOB, 2009: 29). A bíróság megállapította, hogy a magyar bíróságok a bejelentési kötelezettségre hivatkozva ítélték jogszerűnek a rendőri intézkedést. Mivel az Emberi Jogok Európai Bírósága korábban megállapította, hogy az engedélyezési eljárás nem korlátozza a gyülekezési jog lényegét, valamint a tüntetőknek nem volt információjuk korábban arra vonatkozóan, hogy a magyar miniszterelnök megjelenik a román elnök ünnepségén, a békés tüntetés csupán az előzetes bejelentésre való hivatkozással nem lett volna felosztható, a hatóságok tehát megsértették a tiltakozók jogát a békés gyülekezéshez (ÁJOB, 2009: 31).²⁹

A magyar szabályozás teljes mértékben megfelel az olyan nemzetközi egyezményeknek, mint a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, mely szerint „a békés gyülekezés jogát el kell ismerni”, ugyanakkor a gyülekezési jog „gyakorlását csak a törvényben megállapított olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban az állam biztonsága, a közbiztonság és a közrend, illetőleg a közegészség, a közérkölcse vagy mások jogai és szabadsága védelme érdekében szükségesek.”

Magyarország 1992-ben csatlakozott az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezményhez, amely az Egyezségokmányhoz hasonlóan – egy cikkben az egyesülési és a szakszervezet-alapítási joggal – mindenki számára alapvető jogként tárgyalja a gyülekezési jogot. A gyülekezési jog korlátozása ugyanakkor csak intézményes garanciák mellett lehetséges, és „amelyek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság vagy közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megakadályozása, a közegészség, az erkölcsök, illetőleg mások jogai és szabadságai védelme érdekében szükségesek.” Az Egyezmény megengedi továbbá, hogy a fegyveres erők, a rendőrség és az államigazgatás tagjai tekintetében a gyülekezési jog gyakorlását törvény korlátozza. Ezekhez a nemzetközi egyezményekhez való csatlakozás alapján az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordulhat bármely szerződő fél, illetve magánszemély, ha az Egyezményben biztosított jogai sérültek, valamint minden rendes hazai jogorvoslati lehetőséget kimerített. Ilyen jogorvoslati eljárásban született meg a Bukta és társai v. Magyarország ügyben is az ítélet.

2008. május 27-én a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvényről hozott határozatot az Alkotmánybíróság. A határozat szerint a gyülekezési jog kiterjed azokra a békés rendezvényekre is, amelyeket a szervezőknek nem állt módjukban 72 órával korábban bejelenteni, valamint a nem szervezett, spontán rendezvényekre is. A késedelmes bejelentés önmagában – amennyiben a tüntetésre okot adó esemény nem előre látható – nem ad okot a rendezvény betiltására. Az AB alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette 14. § (1) bekezdésének „bejelentés nélkül, a 7. § a) és b) pontjában foglaltaktól eltérően vagy” szövegrészét, amely alapján a rendőrség feloszlathatta a rendezvényt, amennyiben eltért az előzetesen bejelentett rendezvény kezdetének és befejezésének várható időpontja, helyszíne, útvonala, illetve a rendezvény célja, illetőleg napirendje.³⁰ A 2008-as határozattal az AB az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletét erősítette meg. A EJEB és az AB döntése tehát szentesítette a spontán tüntetések gyakorlatát, mivel kimondta, hogy azok be nem jelentése önmagában nem lehet indok a rendezvény törvényellenessé nyilvánítására és a tüntetés feloszlatására.

KÖVETKEZTETÉSEK

A 2002-es és a nagyobb szabású 2006-os radikális jobboldali tiltakozó hullám során az alapkonfliktusok mellett a korábbiaktól hangsúlyosabban jelentek meg a köztéri, közrendi konfliktusok. A rendszerváltás óta nem zajlottak olyan erőszakos tiltakozások Budapest utcáin, mint a 2006-os forró ősztől. A rendőrséggel, hatósággal való összecsapás nem minden esetben öncél, részét képezi az alapkonfliktussal kapcsolatos véleménynyilvánításnak, azaz a hatóságok rendfenntartó jogának és képességének kétségbevonása. Másrészt a hatóságokkal való konfrontáció révén a tiltakozó csoportok belső kohéziója is nő, elmélyül a kölcsönös szolidaritás és az összecsapás emlékei a mozgalmi legendárium részévé is válhatnak.

Az erőszakos cselekmények nyomán felborult a közrendvédelmi partnerség a hatóságok és a tiltakozó csoportok között, illetve olyan tiltakozó csoportok jelentek meg a színen, amelyek nem voltak korábban részesei ennek a partnerségnek. Az új helyzetben új eszközök, tiltakozási és szervezeti formák jelentek meg, illetve korábbiak értelmeződtek át a szituációnak megfelelően. A bemutatott tiltakozási és szervezeti formák, azaz a spontán tüntetés, a tiltakozó tábor és a be nem jegyzett szervezet önmagukban nem erőszakosak, de más formákhoz hasonlóan magukban hordozzák az erőszak eszközlésének lehetőségét. A repertoárban történt innováció motorja az új kommunikációs technológiák használata volt, amelyek másfelől az egész radikális jobboldali mozgalom megszerveződését is elősegítették (Mikecz, 2012: 70.).

2. táblázat. Az innovatív formák, az innováció tartalma és az hatásági válaszok

innovatív tiltakozási/szervezeti forma	tiltakozó csoport	innováció tartalma	hatásági válasz
spontán tiltakozás	Medgyessy és Nastase találkozója ellen tüntetők	eseményekre való gyors reagálás, szimpatizánsok gyors értesítése	tiltakozás feloszlása
be nem jegyzett szervezetek	Magyar Gárda és utódszervezetei	intézményes szervezeti forma pótlása, mozgalmi folklór fenntartása	szervezet feloszlása, feloszlott szervezet egyenruhájának tiltása
tiltakozó tábor	Kossuth-téri permanens tiltakozók	fizikai mellett online jelenlét, infrastruktúra szervezése	adott terület műveleti területté változtatása, gyülekezési jog korlátozása nemzeti emlékhelyeken

Az új kommunikációs eszközök révén a tiltakozó csoportok gyorsabban értesülhetnek bizonyos történésekről, majd erre azonnal reagálhatnak is a szimpatizánsok, aktivisták értesítése révén. Ez tulajdonképpen minden szituációban igaz, ahol tiltakozó politikáról van szó. A magyar gyakorlatban azonban az 1989-es gyülekezési törvény még három napos határidővel számolt a gyülekezés bejelentése és annak rendőrségi engedélyezése során. A három nap azonban bizonyos esetekben túl sok idő, a sérelem tudomásul vétele és a mozgósításhoz pár óra elegendő lehet, gyorsan létrejöhet az a momentum, amikor egy csoport számára indokolt a tiltakozás és lehetősége is van rá. Így történt ez a Medgyessy és Nastase találkozója elleni tiltakozás esetében is. Ekkor a hatóságok arra hivatkozva nyilvánították jogellenesnek az eseményt és döntöttek annak feloszlásáról, hogy azt előzetesen nem jelentették be az illetékes hatóságnál. Az Emberi Jogok Európai Bírósága azonban kimondta, hogy önmagában a bejelentés elmulasztása nem indokolhatja egy tüntetés feloszlását. Ezt az Alkotmánybíróság is helybenhagyta, amikor határozatában kimondta, hogy a gyülekezési jog kiterjed a békés, de 72 órával korábban nem bejelentett rendezvényekre is.

A magyar hatóságok tehetetlennek bizonyultak a Magyar Gárda Hagyományőrző és Kulturális Egyesület feloszlásáról szóló bírósági határozat végrehajtásánál. A bíróság kimondta, hogy az egyesülettel együtt a hozzá szorosan kötődő mozgalmat is érinti a feloszlás. Természetesen egy mozgalmat nem lehet bírósági határozatokkal feloszlítani. Ahogyan arra a magyar politi-

katörténet is számtalan példát ad, a mozgalmakat még nem demokratikus politikai rendszerekben is nehezen lehet adminisztratív eszközökkel ellehetetleníteni. Egy kormányrendelet révén a tiltás kiterjedt a Magyar Gárda által használt vagy arra emlékeztető egyenruhára is. Az ilyen szabályozásoknak igen nehéz érvényt szerezni a radikális, szélsőséges mozgalmak esetében. A radikálisokat éppen a színes mozgalmi folklór jellemzi, amiben különféle nézetek, szimbólumok, szabadidős szokások, kulturális termékek találhatók. A jelképek, szimbólumok tekintetében a radikális mozgalmak különösen találékonnyak, minden esetben képesek helyettesíteni egy-egy betiltott jelképet egy arra emlékeztetővel. A német szélsőjobb az ógermán rúnákat és a 88-as számot emelte be a mozgalmi folklórra és adott nekik egy új, politikai jelentést. Ennek a folklórnak a fenntartása az interneten keringtetett zenék, képek, szövegek segítségével történik. Az internet ugyanakkor alkalmas arra is, hogy pótolja a bejegyzett szervezetet. Nincsen szükség közgyűlésre, választott tisztségviselőkre, bíróságon is kikényszeríthető szervezeti működési szabályzatra, ha mindez megoldható az online kommunikáció segítségével. Egy honlap vagy sokkal inkább honlapok hálózata alkalmas lehet a koordinációra, új tagok toborzására, az értelmezési keretek és a mozgalmi folklór fenntartására. Másrészt az online jelenlét igazodási, hivatkozási pont lehet egy be nem jegyzett szervezetnek tagsága, szövetségesei és ellenfelei számára. A radikális csoportok finanszírozására, a legális politikai tevékenység folytatására ugyanakkor alkalmasak lehetnek a visszafogottabb mozgalmi szervezetek.

A tiltakozó táborok tiltakozási és szervezeti formák is egyben. Legtöbbször a tiltakozás tárgyának helyszínén (beruházás, kitermelés) vagy szimbolikus térben (város főtere, állami hatalmat jelképező helyszínek) jönnek létre. A foglalat alkalmas a rendes működés megbénítására és a tiltakozók létezésének folyamatos demonstrálására. A Kossuth téren tüntetők szándéka eltérő volt, egyesek alkotmányozó nemzetgyűlés összehívását követelték, mások megelégedtek volna kormányváltással is. Ebben az időszakban azonban a rendes működés megzavarása volt, míg később – erőforrások híján – a Kossuth téren való jelenlét a „ki nem hunyó forradalmi láng” demonstrálása lehetett csak. Ebben, a későbbi időszakban nőtt meg a jelentősége a Kossuth téri tüntetőkhez köthető honlapok megjelenésének. Ezek a felületek részben olyan funkciókat láttak el, mint amilyenek a be nem jegyzett radikális szervezetek honlapjai. Egy tiltakozó tábor fenntartásához mindazonáltal biztosítani kell a tábor infrastruktúráját, a tábor védelmét, a táborban megfordulók koordinálását. Erről a fajta kommunikációról azonban sajnos nem sokat tudunk.

A bemutatott tiltakozási és szervezeti formák nem pusztán az új kommunikációs eszközök, mint az internet, mobiltelefon, közösségi alkalmazások függvényei, ahogy a globalizációkritikus mozgalom sem csak az internet gyermeke. Ezek a technológiák azonban elősegítették azok hatékony alkalmazását a hatóságokkal fellépő köztéri, közrendi konfliktusok során. Az innovatív til-

takozási, illetve szervezeti formák beemelését a radikális mozgalmi gyakorlatba a megbomlott közrendvédelmi partnerség miatt előállt új helyzet tette lehetővé. Megváltozott, kibővült a politikai lehetőségek struktúrája. Jelzi ezeknek a formáknak a sikerét, hogy azokra a hatóságok sem találtak eleinte adekvát választ.

JEGYZETEK

- ¹ MTI: Négy éve: Az őszi beszéd miatt kirobbant belpolitikai válság – KRONOLÓGIA (1. rész). 2010. október 15.
- ² MTI: A választási kampány részeként bejelentik a Parlament előtti tüntetést. 2006. szeptember 19.
- ³ MTI: Több százán tüntetnek Szekszárd belvárosában. 2006. szeptember 19.
- ⁴ MTI: A budapesti Kossuth téren 10-12 ezren tüntetnek. 2006. szeptember 24.
- ⁵ MTI: Kossuth tér – péntek este kezdődik a kulturális rendezvény. 2006. szeptember 28.
- ⁶ MTI: Választás 2006 – Tízezren a Kossuth téren. 2006. október 1.
- ⁷ MTI: Fidesz-nagygyűlés – Mintegy húszezer ember vett részt a Fidesz vasárnapi Kossuth téri demonstrációján. 2006. október 8.
- ⁸ MTI: Kossuth tér – nincs megegyezés a tüntetők és a rendőrök között. FRISSÍTETT (új: a tüntetők tárgyalni akarnak). 2006. október 19.
- ⁹ MTI: Felszámolta a rendőrség a Kossuth téri tüntetést. 2006. október 23.
- ¹⁰ MTI: Folytatódik a Kossuth tériek tüntetése – az örökmécsesnél demonstrálhatnak november végéig. 2006. október 28.
- ¹¹ MTI: A Kossuth tér használatát követelik az örökmécsesnél tüntetők. 2006. december 2.
- ¹² MTI: Hétfő hajnalra lebontotta a rendőrség a Kossuth téri kordonokat. 2007. március 19.
- ¹³ MTI: Választás 2010 – Nem tüntetnek tovább a Kossuth tériek. 2010. április 23.
- ¹⁴ MTI: Kormányváltás – Kiszorítják a tömeget a Vértanúk teréről. 2009. április 14.
- ¹⁵ OSZK: Kossuthter.com, képernyőfotók. Interneten: <http://epa.oszk.hu/00900/00991/fotok.html>
- ¹⁶ <http://www.jogiforum.hu/hirek/15025>.
- ¹⁷ Jogi Fórum: Gyülekezés: csak a kormány szigorítana. Interneten: <http://www.jogiforum.hu/hirek/15684>.
- ¹⁸ Fővárosi Törvényszék P.26453/2007/126 határozata.
- ¹⁹ MTI: Magyar Gárda néven „nemzeti önvédelmi” egyesületet alapított a Jobbik elnöke. 2007. augusztus 3.
- ²⁰ MTI: Letették esküjüket a Magyar Gárda tagjai. 2007. augusztus 25.
- ²¹ MTI: A Magyar Gárda felvonulása Tatárszentgyörgyön. (FRISSÍTETT: új: kisebbségi ombudsman, háttér). 2007. december 9.
- ²² MTI: Magyar Gárda-per: májusban folytatódik (FRISSÍTETT: új: a bíróság majd közleményben reagál). 2008. március 12.
- ²³ MTI: Magyar Gárda-per - Jogerősen feloszlatta az egyesületet a bíróság. 2009. július 2.
- ²⁴ MTI: Gárdista-demonstráció - Az előállítottak többségét elengedték. 2009. július 5.

- ²⁵ MTI: Jobbik-nagygyűlés - Újjáalakult a Magyar Gárdamozgalom – ÖSSZEFOGLALÓ. 2009. július 11.
- ²⁶ MTI: Rendőri intézkedés az esküt tett gárdisták ellen Szentendrén. 2009. augusztus 22.
- ²⁷ hvg.hu: A Jobbikkal is marakodó csoportokra esett szét a Magyar Gárda. 2013. június 28.
- ²⁸ MTI: A Gyulai Törvényszék elutasította a Szebb Jövőért Polgárőr Egyesület feloszlataásáról szóló keresetet. 2014. március 24.
- ²⁹ A Bukta ügyről és tanulságairól részletesen Szikinger István írt. (2007)
- ³⁰ 75/2008. (V. 29.) AB határozat.

IRODALOM

- Állampolgári Jogok Országgyűlési Biztosa (2009): Gyülekezési jogi projekt. In: *ÁJOB Projektfüzetek*, 2009/1.
- Altbach, Cohen (1990): American Student Activism: The Post-Sixties Transformation. *The Journal of Higher Education*, Vol. 61., No. 1.
- Atton, Chris (2003): Indymedia and „Enduring Freedom”: an exploration of sources, perspectives and news in an alternative internet project. In: *Studies in Terrorism: Media Scholarship and the Enigma of Terror*. Southbound Press, Penang.
- Ayres, Jeffrey M. (1999): *From the Streets to the Internet: The Cyber-Diffusion of Contention*. ANNALS, AAPSS, 566, November 1999
- Castells, Manuel (2010): *The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Hoboken, Wiley-Blackwell.
- Della Porta, Donatella–Diani, Mario (2006): *Social movements: An introduction*. Hoboken, Wiley-Blackwell.
- Della Porta, Donatella–Herbert Reiter (1998): *Policing protest: the control of mass demonstrations in Western democracies*. University of Minnesota Press.
- Della Porta, Donatella–Hans-Peter Kriesi (1999): *Social movements in a globalizing world: an introduction*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- Eisinger, Peter K. (1973): The conditions of protest behavior in American cities. *The American Political Science Review*, Vol. 67., No. 1., 11–28.
- Feigenbaum, Anna–Frenzel, Fabian–McCurdy, Patrick (2013): *Protest camps*. Zed Books
- Garrett, Kelly (2006): Protest in an Information Society: a review of literature on social movements and new ICTs. *Information, Communication & Society*, 9: 02, 202–224.
- Leistert, Oliver (2013): Der Beitrag der Social Media zur Partizipation. *Forschungsjournal Soziale Bewegungen*, Jg. 26/2013, Heft 2.
- Kriesi, Hanspeter–Koopmans, Ruud–Duyvendak, Jan Willem–Giugni, Marco G. (1997): *New Social Movements In Western Europe: A Comparative Analysis*. London, Routledge.
- McAdam, Doug (1982): *Political Process and the Development of Black Insurgency, 1930–1970*. Chicago, The University Of Chicago Press.
- Mikecz Dániel (2012): Új pártok, változó mozgalmak: A radikális jobboldali és az alternatív mozgalmak pártosodása. In: Boda Zsolt, Körösenyi András (szerk.) *Van irány? Trendek a magyar*

- politikában*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet – Új Mandátum Kiadó.
- Mikecz Dániel (2007): Az internet szerepe az alternatív mozgalmak dinamikájában. *Információs Társadalom*, 2007., 3. szám.
- Mosca, Lorenzo–Donatella della Porta (2009): Unconventional Politics Online: Internet and the Global Justice Movement. In: Donatella della Porta (szerk.): *Democracy in Social Movements*
- Neidhardt, Friedhelm, Rucht, Dieter (1993): Auf dem Weg in die „Bewegungsgesellschaft“? *Soziale Welt*, Jg. 44 (1993), H. 3.
- Rucht, Dieter (2004): The quadruple ‘A’. Media strategies of protest movements since the 1960s. In: *Cyberprotest. New media, citizens and social movements*. Edited by Wim van de Donk, Brian D. Loader, Paul G. Nixon, Dieter Rucht.
- Szabó Máté (2007): *A tiltakozás kultúrája Magyarországon. Társadalmi és politikai tiltakozás 2*. Budapest, Rejtjel Politológia Könyvek, 27.
- Szabó Máté (2004): *Globalizáció, regionalizmus, civil társadalom*. Budapest, Századvég.
- Szabó Máté (1999a): A nyugati modellek és a magyar gyakorlat. A tömegdemonstrációk és a rendőrség viszonya Magyarországon a demokratizálódás folyamán. In: Szabó Máté, Dominique Wisler (szerk.): *Tüntetés, rendőrség, demokrácia*. Villányi úti könyvek, Politikatudományi Sorozat. Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány, Budapest.
- Szabó Máté (1999b): A tüntetések rendőri kezelésének normái a Kádár-rendszerben (1957–1989). In: Szabó Máté, Dominique Wisler (szerk.): *Tüntetés, rendőrség, demokrácia*. Villányi úti könyvek, Politikatudományi Sorozat. Villányi úti Konferenciaközpont és Szabadegyetem Alapítvány, Budapest.
- Szikinger István (2007): A Bukta-ügy tanulságai. *Fundamentum*, 2007/4. szám.
- Tarrow, Sidney (2011): *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Tarrow, Sidney–Donatella della Porta (2005): Conclusion: „Globalization”, complex internationalism and transnational contention. In: Donatella della Porta (szerk.): *Transnational protest and global activism*. Lanham, Rowman & Littlefield Publishers.
- Tilly, Charles (2004) *Social movements, 1768–2004*. Paradigm Publishers.
- Van Aelst, Peter, Stefaan Walgrave (2004): New media, new movements? The role of the internet in shaping the ‘anti-globalization’ movement in Cyberprotest. In: *New media, citizens and social movements*. Edited by Wim van de Donk, Brian D. Loader, Paul G. Nixon, Dieter Rucht.
- Van Laer, Jeroen, Peter Van Aelst (2010): Internet and social movement action repertoires. Opportunities and limitations. *Information, Communication & Society*, Vol. 13., No. 8.